

ספר מלכים

התרשים מציג את בתי המלוכה של ישראל ויהודה ולצידם את המעצמות ששלטו באזור לאורך תקופת הבית הראשון. התרשים מצביע על התפתחות המעצמות ועל נפילתן, ועל מערכות היחסים העיקריות בין ישראל.

מימין לתרשים כתבנו אירועים חשובים, שהיוו ציוני דרך משמעותיים בתמורות המדיניות בתקופה זו.

המציאות הגיאופוליטית במזרח התיכון בתקופת המלוכה מהווה גורם משמעותי בהתרחשויות המתוארות בספר מלכים. מציאות זו השפיעה על היקף השלטון של מלכי ישראל ועוצמתו ועל המצב הכלכלי, התרבותי והרוחני ששרר באזור. התרשים מסייע להבין את הנסיבות המדיניות והפוליטיות, שהשפיעו על ההתרחשויות בישראל וביהודה, והוא יכול לשמש רקע להבנת המסרים הנבואיים של ספר מלכים ולהבנת דברי הנביאים שליוו את המלכים לאורך התקופה:

לעיתים תמכו, ולעיתים ביקרו את תפיסתם הרוחנית, החברתית והמדינית.

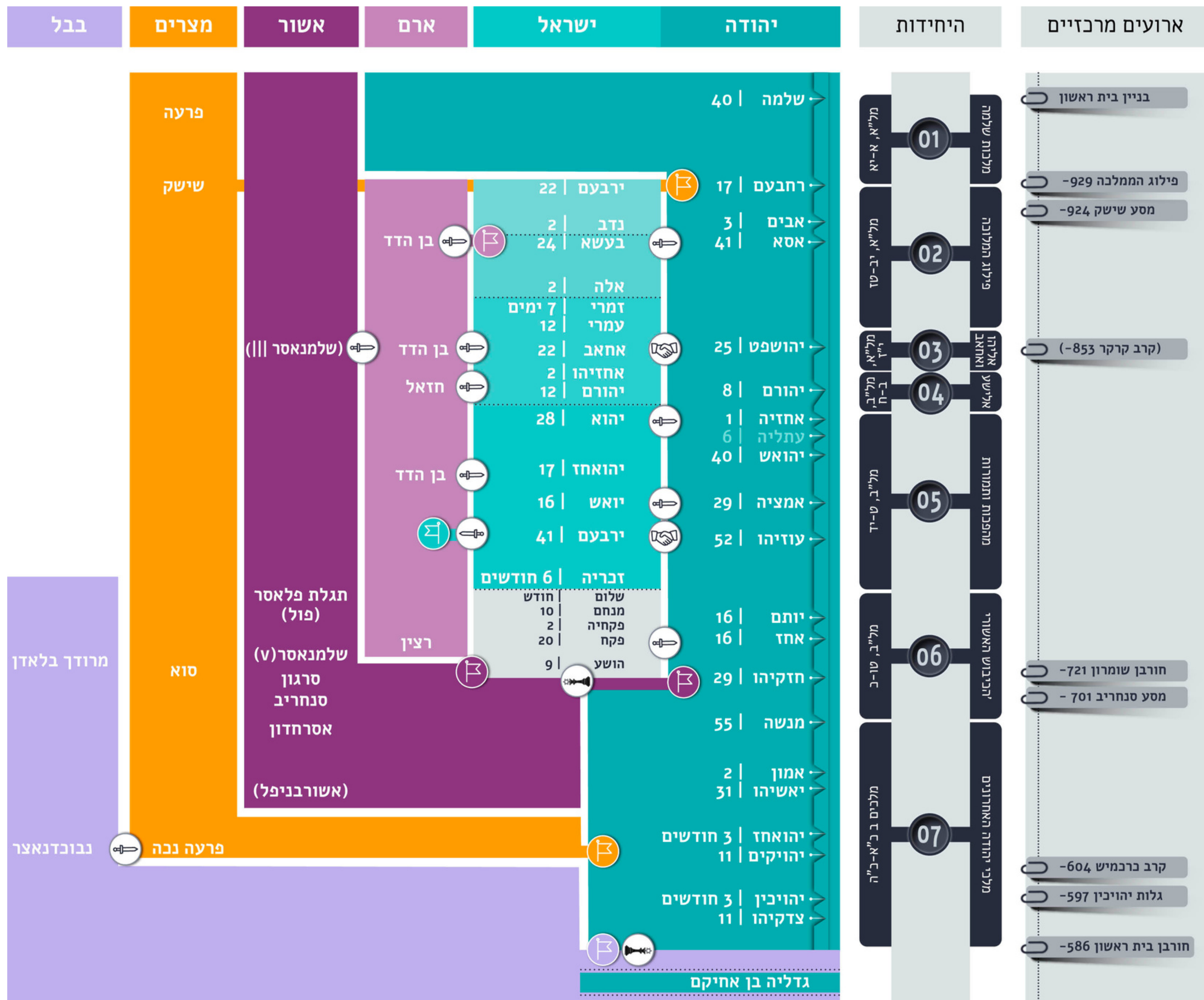

ישראל

שינוי הגוונים בין בתי המלוכה מדגיש את חילופי הבתים בממלכת ישראל, ואורך המסגרות מצביע על משך שנות השלטון של כל אחת מהשושלות. לצד הבתים ציינו את מספר שנות השלטון של כל בית (במספרים מעוגלים כדי להקל על הזיכרון)

הכפלת שנות השלטון של בתי המלוכה בישראל מודגשת בתרשים, והיא יוצרת רושם, לכאורה, שהממלכה הלכה והתחזקה עד לבית יהוא (בימיו התעצמה ממלכת ישראל בפעם האחרונה בתולדותיה, ראה: מל"ב י"ד כה). אלא שגם בית זה נכשל כקודמיו, ולאחריו התפוררה הממלכה במהירות עד לחורבנה בידי האשורים (את התקופה האחרונה במלכות ישראל השארנו ללא צבע כדי לבטא את חוסר היציבות שבשלהי ימי הממלכה).

התרשים מראה, שממלכת ישראל היא זו שעמדה מול הממלכות הצפוניות עד לנפילתה, לאחר מכן, יהודה הייתה בחזית מול המעצמות. חוסר היציבות בממלכות ישראל מוסבר בכתובים על פי עקרון ה'סיבתיות הכפולה': הסיבה הריאלית לחילופי השלטון היא המהפכות הפנימיות, שהתחוללו בממלכת ישראל, והחלישו את הממלכה. הסיבה האידיאולוגית-דתית לכך היא הליכת מלכי ישראל בדרך העבודה הזרה והתרחקותם מדרך ה' (ראה מלכים ב' י"ז).

עיבוד התרשים: סטודיו מיכל קוטנר

יהודה

התרשים מבליט את היקף ממלכת בית דוד, שהייתה שושלת אחת במשך כארבע מאות שנים (למעט שנות מלכות עתליה). התרשים מציג גם את השינויים העיקריים שחלו במעמדה של ממלכת יהודה לאורך השנים (בסעיף זה הכללנו גם את ימי הממלכה המאוחדת):

א. הממלכה המאוחדת הייתה בשיאה בימי דוד ושלמה, הן מבחינת היקף שלטונה בארץ ובמרחב (שכלל את ארם ואת מדינות עבר הירדן המזרחי), והן מבחינת מעמדה בעיני מצרים (וראה לקמן בסעיף על מצרים).

ב. לאחר פילוג המלוכה התחלקה ממלכת יהודה עם ממלכת ישראל בשלטון על הארץ. הפילוג התיש את כוחן במלחמות פנימיות, ושתיהן נפלו במעמדן ממעמדה של הממלכה המאוחדת.

ג. לאחר חורבן שומרון התחזקה מעט מלכות יהודה, בייחוד בימי יאשיהו, אך היא לא חזרה למעמדה בזמן הממלכה המאוחדת. לטיב הקשר שבין ממלכות ישראל ויהודה הייתה השפעה חשובה על חוסן של הממלכות, כפי שהדגשנו בחוברת על מלכים א' (עמ' 20).

מקראה

- בניין בית ראשון
- פילוג הממלכה -929
- מסע שישק -924
- (קרב קרקר -853)
- חורבן שומרון -721
- מסע סנחריב -701
- קרב ברכמיש -604
- גלות יהויכין -597
- חורבן בית ראשון -586

פלישות וכיבושים (🚩) שיתוף פעולה (🤝) מלחמות (⚔️) חורבן (🔥) () נתונים חוץ מקראיים

ארם

התרשים מראה, שהמלחמות בין ארם לישראל נמשכו כשלוש מאות שנה, החל מימי דוד ועד סוף בית יהוא. בימי דוד ושלמה הייתה ארם תחת שליטה ישראלית (שמ"ב ח' י', מל"א ה' א) עם פילוג הממלכה והיחלשות ממלכות יהודה וישראל התעצמה ארם, וברבות השנים הפכה לגורם המשמעותי באזור.

לעיתים שימשה ארם גורם מפריד בין ישראל ליהודה (כגון בימי בעשא ואסא, מל"א ט"ו), ולעיתים התאחדו שתי הממלכות (ישראל ויהודה) אל מול האויב המשותף, ארם (כגון במלחמות אחאב ויהושפט, מל"א כ"ב). המאבק בין ישראל לארם נחלש בעקבות התעצמות אשור, והסכנה שאיימה על ישראל וארם הביאה אותם לכריתת ברית בכדי להילחם באשור [עדות חיצונית לכך קיימת בכתובת שלמנאסר, שמתארת את קרב קרקר, בו נלחמו אחאב וכן הדד כנגד שלמנאסר (ה-100) מלך אשור, והיא עולה בקנה אחד עם התיאור התנ"כי על כריתת הברית בין אחאב וכן הדד, מל"א כ' לד].

נפילתה של ארם בידי האשורים הביאה לרווחה זמנית בימי ירבעם השני, שהרחיב את גבול ישראל לתוך שטח ארם (י"ד כה), [יש המפרשים את המונח "מושיע" (מלכים ב' י"ג ה) כמתייחס לאשור].

מלכים אי

א-י"א	י"ב-ט"ז	י"ז-כ"ב
מלכות שלמה	מלכי ישראל	פרקי אליהו
בניין הבית	פילוג המלוכה	
	מלכי יהודה	

אשור

ממלכת אשור צמחה למעצמה עולמית הרחק מעיני ישראל ויהודה. שלב אחר שלב החריבה אשור את ממלכות האזור, והגלתה את תושביהן בשיטתה האופיינית - הגליית תושבים מארצם והחלפתם עם תושבי ארץ אחרת שהוגלו מארצם (שיטה זו חיזקה את אחיזת האשורים בכל המרחב)

בתרשים מובלטת השתלטות האשורים על ארם וישראל. בתחילה חרבה ממלכת ארם, לאחר מלחמת ישראל [עשרת השבטים הוחלפו בכותים ובשאר יושבי ארצות הפרת והחידקל (מל"ב י"ז)].

ממלכת יהודה עמדה גם היא בפני הסכנה האשורית בימי חזקיהו, בזמן מסע סנחריב: "לולי ה' צ-באות... כסדם היינו לעמורה דמינו" (ישעיהו א' ט). רבים ממעשי חזקיהו ורבות מנבואות ישעיהו נוגעות למסע זה. דעיכת המעצמה האשורית (במקביל לפריחתה ולצמיחתה של המעצמה הבבלית) הביאה רווחה זמנית לממלכת יהודה בימי יאשיהו.

מלכים בי

א-ט	י-י"ז	י"ח-כ"ה
פרקי אלישע	מלכי ישראל	מלכי יהודה האחרונים
	חורבן שומרון	חורבן הבית
	מלכי יהודה	

מצרים

עוצמתה של ממלכת שלמה התאפשרה בין השאר בעקבות היחלשות המעצמה הבולטת באותה תקופה, מצרים. מערכת היחסים בין שלמה למלך מצרים, נישואי שלמה עם בת פרעה ומתנת השילוחין, גזר, (מל"א ט' טז) מעידים על עוצמת מלכות שלמה מול מצרים. חילופי השושלות במצרים חוללו תפנית משמעותית באזור. מסע שישק, מלך מצרים, ליהודה ולישראל (שעל היקפו לומדים גם מדהי"ב י"ב ב, ובעיקר מכתובת שישק המצרית) פגע פגיעה אנושה בשתי הממלכות, וכל זאת שנים בודדות לאחר מות שלמה המלך ולאחר פילוג הממלכה. לאחר מכן ירדה מצרים מן הבמה הבינלאומית, והופיעה לעיתים כמעצמה משנית בלבד מול הממלכות הצפוניות. ההופעה המצרית עוררה לעיתים אשליה מדיניות בקרב מלכי יהודה, אולם היא נתגלתה בדרך כלל כ"משענת קנה רצוף" (מל"ב י"ח כא; ירמיהו ל"ז ז).

ההופעה הבולטת של מצרים בשנייה הייתה בומן שקיעת הממלכה האשורית, כשמצרים ביקשה למלא את החלל שנוצר במרחב (התרשים מבליט את התחזקות השלטון המצרי בין המעצמה האשורית ובין המעצמה הבבלית). יאשיהו ניסה לעצור כוונות אלו, ונהרג בקרב במגידו מול פרעה נכה (מל"ב כ"ג כט), ומצרים מימשה את שלטונה ל-4 שנים והחליפה את יהואחז ביהויקים. אחד השם של המלך אליקים ליהויקים על ידי מלך מצרים (מל"ב כ"ג לד).

תרשים זה מראה את מוקדי העיסוק של ספר מלכים: המסגרת לספר היא הקמתם וחורבנם של מלכות בית דוד והמקדש. עם זאת, בין פילוג המלוכה לחורבן שומרון הספר מתמקד דוקא בממלכת ישראל שהתנתקה מירושלים, ומדגיש את חשיבותה בעיני הנביא כממלכה המיצגת את רוב העם. בלבו של ספר מלכים (שניכר מן המבנה כי הוא ספר אחד, ולא שניים) מוקדשים פרקים רבים לסיפורי אליהו ואלישע הנביאים. ניתן ללמוד מכך כי למרות שהספר עוסק בעניינים המדיניים של הממלכות, הוא למעשה בוחן את דרכו הרוחנית של העם ואת היחס בין האומה לבין ה'.

בבל

בשנה הרביעית למלך יהויקים (שנה הראשונה לנבוכנאצר מלך בבל) הביסה בבל את מצרים בקרב כרכמיש, וחיסלה את שלטונה על הארץ (ירמיהו מ"ז). משנה זו החל להתחזק השלטון הבבלי במרחב כולו, ומכאן ואילך תהליך החורבן הלך והתעצם. עליית המעצמה הבבלית מופיעה בדברי הנביאים (מזכירה את התייחסות הנביא ישעיהו לעליית האשורים), והיא מתוארת כהגשמת רצון ה'. הנביא ירמיהו הרבה להינבא על הצורך להשלים עם הכיבוש הבבלי (כגון: ירמיהו כ"ז-כ"ח). אי ההשלמה של ממלכת יהודה עם השתלטות זו (מתוך תקווה לעזרה מצרית) החישה את תהליך החורבן והעצימה את היקפו.

השלטון הבבלי על המרחב במשך שבעים שנה (עד לנפילתו בידי פרס) ציין את סופה של התקופה (ראה למשל: ירמיהו כ"ה יא; עזרא א' א; דהי"ב ל"ו כא). שלטונו הזמני של גדליה בן אחיקם לאחר החורבן היה שלטון מקומי תחת ידה הארוכה של בבל, ולא היווה המשך לבית דוד שגלה מן הארץ. סופה של המעצמה הבבלית סימל את תחילתו של העידן שפתח את תקופת הבית השני תחת שלטון פרס, (שלא כמו האשורים והבבלים, הפרסים שלטו תוך נתינת זכויות לנתיניהם)

התרשימים לקוחים מתוך חוברת מרכז ההדרכה לתנ"ך, ועוצבו מחדש לצורך התאמתם ליחידת הבקיאיות המקוונת על ספר מלכים - יחידת לימוד שנתית שפותחה על ידי מיזם תנך הרצוג לשימוש מורי החמ"ד, ומסייעת בהוראת הספר מתוך ראייה רחבה ומעמיקה.

לכניסה ליחידת הבקיאיות על גבי פלטפורמת class-e סרקו את הקוד:

